

“DAHSHAT” HIKOYASIDA SO‘Z BADIYATI

Andijon iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

2-kurs 04-guruh talabasi

Avazbekova Muslimaxon

Annotatsiya: Maqolada Abdulla Qahhorning o'zbek tilining boy imkoniyatidan foydalanishi, “Dahshat” hikoyasi adib ijodidagi ahamiyati bo'yicha fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: chuqur g'oyaviylik, yuksak badiiylik, Abdulla Qahhor hozirjavoblighi

В статье представлены размышления об использовании Абдуллой Каххаром богатых возможностей узбекского языка, а также о значении рассказа «Ужас» в творчестве писателя.

Ключевые слова: глубокая идейность, высокая художественность, находчивость Абдуллы Каххара.

The article presents reflections on Abdulla Qahhor's use of the rich potential of the Uzbek language, as well as the significance of the short story “Terror” in the writer's body of work.

Keywords: deep ideological meaning, high artistic quality, Abdulla Qahhor's wit.

O'zbek adabiyoti taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan Abdulla Qahhor o'zining butun ijodiy faoliyati davomida turmushning pastu balandini, oqu-qorasini aks ettiradigan asarlar yaratdi.

Iste'dodli adib eng oddiy, biz o'zimiz duch keladigan, eshitib yurgan, jo'ngina voqealar asosida xalq maqollari, iboralaridan ustalik bilan foydalangan holda shunday asarlar yaratdiki, uni o'qib larzaga tushmay qolmaydi kishi. Abdulla Qahhorning turli janrlarda yaratgan asarlari o'z davrida keng kitobxonlar tomonidan zo'r ehtiros bilan kutib olingan va sevib o'qilgan. YOzuvchi ijod maydoniga ilk qadam tashlashi bilanoq o'zbek

adabiyotining ma'naviy sofligi, chuqur g'oyaviyligi, yuksak badiiyligi uchun hormaytolmay xizmat qildi. Abdulla Qahhor nihoyatda hozirjavob yozuvchi edi. U hayotdagi yangilikni, yangi voqeani tez fahmlab olar va uni mahorat bilan xalqqa etkazib berardi. Yozuvchi qirq yil davomida adabiyot sohasida unumli ijod qildi. Bu vaqt ichida u yuzdan ortiq hikoya va feletonlar, bir qancha badiiy ocherk va tanqidiy maqolalar yaratib, o'zbek adabiyotida yorqin iz qoldirdi. Uning "Dahshat" hikoyasi adib ijodida katta ahamiyatga ega.

Hikoyadagi ba'zi bir notanishdek tuyulgan so'zlar izohi bilan tanishib chiqsak:

Yelpishtovoq – don yelpishga mo'ljallangan katta yassi tovoq.

Dodxo – ariza kabul qiluvchi amaldor, mingboshi.

Xalqa – taroveh namozi qatnashchilarining ommaviy qur'onlik marosimi

Ponsot – askarboshi, qurboshi

Bovzant – ayollar sochiga taqiladigan bezak, sochpopuk.

Sag'ana – qabr ustiga qurilgan maqbara.

Yuqoridagi atamalarning ko'pchiligi bizga noaniq bo'lgan tushunchalardek ko'rinadi. Lekin ushbu so'zlarning hammasi tilimizda mujassamlashgan va hozirgi kunda boshqacha nom bilan yuritiladi. Bundan ko'rinadiki, A. Qahhor asarlaridagi so'z boyligining cheki yo'q, ulardagi hech bir so'zni tushunish mushkul emas, xalqona. Bu esa A.Qahhor sarlarining qadrini baland qilgan, shu paytgacha uning tasir kuchini zarracha bo'lsada kamayishiga yo'l qo'ymagan muvozanatdir.

Shuningdek, A.Qahhor asarlarida og'izdan-og'izga o'tib kelayotgan xalq iboralari ham salmoqli qismni tashkil etadi. Misol uchun, "Dahshat" hikoyasidagi iboralarga diqqat qilsak, ular asar manzarasi, obrazlar tasviri bilan shu qadar uyg'unlashib ketganki, jummlalar mazmunini yanada teranroq tushunishga yordam beradi. Asarda quyidagicha iboralar qo'llanganligiga guvoh bo'lamiz:

1) Kafanligini sandiqqa solib qo'ygan (ushbu ibora dodxoga nisbatan qo'llanilgan bo'lib, keksayib, umri poyoniga yetayotgan insonlar uchun qo'llaniladi. Muqobil variant: bir oyog'i yer-da, bir oyog'i go'rda);

2) Tilidan sovuq ter chiqib ketdi (bu ibora ham Olimbek dodhoning qabristonni o'ylagan paytidagi qo'rquv va hayajonini tasvirlash uchun ishlatilga. Xalqimizda bunga mos tarzda tiligacha muzlab ketdi iborasi ham qo'llanadi);

3) Hamma o'tirgan joyida bir qarich cho'kkanday bo'ldi (bu ibora shamol tobutga yopiladigan allaqanday eski bo'yрани derazaga urgan paytidagi asar qahramonlarining qo'rquv holatini yaqqol-roq tasvirlash maqsadida qo'llangan)

4) Hammaning eti jivillashib ketdi;

5) Dami ichiga tushib ketdi va boshqa shu kabi iboralardan yozuvchi obrazlar ta'rifiga o'zga-cha urg'u berish uchun foydalangan.

A.Qahhor hikoyalari shartli ravishda uch yo'nalishga ajratish mumkin: tarixiy, hajviy, zampnaviy hikoyalar. Abdulla Qahhorning "Xotinlar", "Asror bobo", "Ming bir jon", "Mahalla" kabi hikoyalarida zamondoshlarining ma'naviy dunyosini, insoniy xislatlarini, axloqiy pokligini, ruhiy go'zalligini ko'rsatishga alohida e'tibor bergan. U hikoyalarida xalq maqollaridan, afsona va 26 Декабрь 2020 8-қисм Тошкент rivoyatlaridan, matallaridan o'rinli foydalangan.

"Dahshat" hikoyasida Unsinning "O'g'ri"dagi Qobil bobo, "Anor"dagi Turobjon, "Bemor"dagi Sotiboldidan farqi shuki, u o'z salaflariga o'xshab mute'lik asirasi va jaholat qurboni bo'lib yashashni istamaydi. Olimbek dodhoning sakkiz xotini ichida eng kichigi – bu dargohga tushganiga besh oygina bo'lgan kelinchak – Unsin agar eri butunlay javobini bersa, Ganjiravonga- o'z uyiga ketmoqchi bo'ladi. Dodxoning katta xotini Nodirmohbegim bir voqeani aytib berayotganda gap orasida inson erki bitta qo'yga teng emasligi haqida Unsin aytgan fikrlarni eshitgach, dodho Unsinga erkka erishishi uchun qabristonda choy qaynatib kelishini aytadi va shu o'rinda jasorat va qo'rquv o'rtasidagi asosiy kurash tasvirlanadi, ammo hikoya nihoyasida Unsin qattiq qo'rquv natijasida vafot etadi, va nihoyat erkka erishadi.

Adabiy ta'limda o'quvchilarning asar yuzasidan mustaqil fikr yuritishlari, zaruriy xulosaga kela olishlari juda muhim sanaladi. O'quvchi badiiy asar matni bilan tanishar ekan, unda tasvirlan-ayotgan voqea-hodisalarga befarq qolmasligi, asar timsollarining xati-harakatlariga xolis munosabat bildirga olishi; badiiy timsollarning voqealar tasviridan keyingi hayoti, turmush tarzi, istiqboli to'g'risida ham bashorat qila olishlari, shubhasiz, badiiy asarning kitobxon qalbidagi ikkinchi umrini ta'minlaydi, o'quvchining badiiy idroki shakllanib borayotganidan dalolat beradi.

Abdulla Qahhorning "Dahshat" hikoyasi o'zbek adabiyotining eng yorqin durdonalaridan biri bo'lib, unda so'z badiiyati, ya'ni so'z orqali estetik ta'sir o'tkazish san'ati nihoyatda yuksak darajada namoyon bo'lgan. Adib o'zbek tilining boy va rang-barang leksik imkoniyatlaridan foydalanib, hikoya mazmunini jonli, obrazli, hissiyotlarga boy tarzda tasvirlaydi. Hikoyada ishlatilgan xalqona iboralar, kinoyali jumlar, hayotiy dialoglar va sodda, ammo teran ma'noli tilda yozilgan tasvirlar o'quvchini o'ziga tortadi, uni fikrlashga, tahlil qilishga undaydi.

So'zning badiiy imkoniyatlarini chuqur anglagan yozuvchi, har bir so'zni o'z o'rnida, o'z vazifasiga monand tarzda ishlatgan. Uning til uslubi hayotiy, realistik va ayni vaqtda badiiylikka to'la. Bu orqali u faqatgina bir voqeani emas, balki shu voqea ortidagi jamiyatdagi muammolarni, inson ruhiyatidagi ziddiyatlarni, kutilmagan hayotiy burilishlarni ham tasvirlab bera olgan. "Dahshat" hikoyasida til – bu oddiy aloqa vositasi emas, balki kuchli badiiy ifoda vositasi sifatida xizmat qiladi.

Hikoyada tilning dramatik va emotsional funksiyasi o'zining eng yuksak shaklida namoyon bo'ladi. Qahhor voqeani bayon etishda murakkab so'zlardan qochib, aksincha, sodda va xalqchil tildan foydalangan bo'lsa-da, bu uslub orqali juda katta badiiy ta'sir kuchiga erishgan. Ayniqsa, hikoya qahramonlarining fikrlari, ichki kechinmalari va ijtimoiy muhitdagi ziddiyatlar til vositasida mahorat bilan yoritilgan.

Shuningdek, "Dahshat" hikoyasi orqali Abdulla Qahhor o'z davrining og'riqli masalalariga e'tibor qaratgan bo'lib, ularni so'z badiiyati orqali o'quvchiga yetkazadi. Hikoyaning har bir sahifasida adibning chuqur kuzatuvchanligi, hayotiy voqealarni san'at

darajasigacha ko‘tarish mahorati sezilib turadi. Bu esa Qahhor ijodining o‘ziga xosligini, uning badiiy tafakkurining yuksakligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, “Dahshat” hikoyasi — bu o‘zbek adabiy tilining imkoniyatlarini keng namoyon etuvchi, badiiylik va g‘oyaviylik uyg‘unlashgan asar bo‘lib, u orqali Abdulla Qahhor o‘zbek so‘z san’atining chinakam ustasi ekanini yana bir bor isbotlagan. Ushbu asar yosh avlodni badiiy tafakkurga o‘rgatish, ularning estetik didini shakllantirish va ma’naviy dunyosini boyitishda katta ahamiyatga ega. So‘zning kuchi, uning estetik jozibasi va ichki mazmunini ochib berish nuqtai nazaridan “Dahshat” hikoyasi o‘zbek adabiyotining bebaho meroslaridan biri sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirtojiev M. O‘zbek tilida polisemiya. -T.: Fan, 1975. -140 b.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o‘zbek tili. Toshkent, “Universitet”, 2006.